E

530. † **E**, conj. „et, mais“ || (ir. *e*).
Lat. ET.
Alb. *e*; rtr. it. *e(d)*; sard *e*; fr. *et*; prov. *e*; cat. *i*; sp. *y*; port. *e*.

531. **EL**, **EA**, pron. pers. „il, elle“; gen.-dat. sg. *lui, ei*, dat. aton *(î)i*, ac. aton *(i)l, o*; nom.-ac. pl. *ei, ele*, gen.-dat. *lor*, dat. aton *le* (*li*), † *lă*, ac. aton *(î)i, le* || ir. *ĭe, ĭă*, gen.-dat. *luĭ, l'eĭ*, dat. aton *l'i*, ac. aton. *lo, wo*, nom.-ac. pl. *ĭel', ĭăle*, gen.-dat. *lor*, dat. aton *l'i*, ac. aton *l'i, le*; megl. *ĭel, ĭa*, dat. aton *(a)l' (ă)l'*, ac. aton *la, ao aŭ u*, nom.-ac. pl. *ĭel', ĭali*, dat. aton *la*, ac. aton *l'a, li*; ar. *el, ea*; gen.-dat. *luĭ, l'eĭ*, dat. aton *(î)l'*, ac. aton *lu* şi *îl ul, u* şi *o*, nom.-ac. pl. *el', eale*, gen.-dat. *lor*, dat. aton *lă* şi *le*, ac. aton *îl', le* (*li*). — **ĂL** (*al*), **A**, pron. dem. „celui, celle“, art. „le, la“; gen.-dat. *ălui* (*alui*), *ălei alei* (*elei ăi ei*); nom.-ac. pl. *ăi, ele* (*ale ăle*); gen.-dat. *ălor* (*alor*) — *hăl* (*hal*), *ha*, pl. *hăi* (*hai*), *hele* (*hale, hăle*); *ahăl, aha*, etc. — **ĂLA** (*ala*), **AIA**, pron. adj. dem. „celui, celle, celui-ci, celle-ci“; gen.-dat. *ăluia* (*aluia*), *ăleia* (*aleia eleia ăia eia*); nom.-ac. pl. *ăia* (*aia*), *elea alea ălea*: gen.-dat. *ălora* (*alora*) — *hăla* (*hala*), *haia*, etc.; *ahăla* (*ahala*), *ahaia*, etc. — **-L**, **-LE**, **-A**, art. (postpus); gen.-dat. *-lui* (şi prepus *lui, lu*), *-ei* (prepus † *ei*); pl. nom.-ac. *-i, -le*; gen.-dat. *-lor* (prepus *lor*) || ir. *-le, -a*, pl. *-i, -le*, gen.-dat. sg. pl. *lu*; megl. *-li, -a*, gen. *-luĭ* (prepus *lu*), *-l'ă*, pl. *-l'i. -li*, gen. *-lor*; ar. *-l -lu -le, -a*, gen.-dat. *-luĭ* (prepus *luĭ*), *-l'eĭ* (prepus *li*), pl. *-l'i, -le*, gen.-dat. *-lor*.
Lat. *ĭLLUS, -A, -UM (= clas. ĭLLE, -A, -UD), gen. ĭLLUIUS, ĭLLAEIUS, dat. ĭLLUĪ, ĭLLAEĪ (cf. Densusianu, Hist. l. roum. I, 143). Formele romîneşti se explică astfel: *ea* < ĭLLA, prin căderea regulată a lui *ll* între *e* şi *a*; *ei* (gen.-dat. fem.) < *ĭLLAEĪ, din care mai tîrziu *(e)l'ei* şi apoi prin aferesa, ca în alte forme, a lui *e*: *l'ei* > *iei* > *ei*; *(î)i* < ĭLLĪ (păstrat ca aton alături de ĭLLUĪ, *ĭLLAEĪ), din care *(e)l'i* > *l'i*, *i* (de unde forma tîrzie *îi* cu prepunerea lui *î* cînd nu era precedată de un cuvînt terminat cu vocală ori nu urma unul începător cu vocală, de ex. *cînd îi spui*); *(i)l* < ĭLLUM care a devenit mai tîrziu *-lu, -l*, de unde *îl* în aceleaşi condiţiuni ca *îi*; *o* < ĭLLAM, prin fonetică sintactică, din casuri cînd ĭLLAM urma după un *-u* (după participii trecute, negaţiunea *nu*, etc.) şi căzînd *-ll-* s'a desvoltat un *u̯* între terminaţiunea cuvîntului precedent şi *ă*, resultat din reducerea formei atone a pronumelui; acest *u̯* s'a contopit cu *ă* şi a dat mai tîrziu *o*: r o g a t u (m) i l l a (m) h a b e m u s > *rugatu ă am > rugatu -u̯-ă am > rugatu-o-am* (comp. în graiul oşenesc: *audu-ŭ-ă, vădu-ŭ-ă*, Candrea, BSF. II, 74); mai tîrziu acest *o* s'a generalisat zicîndu-se şi: *o am rugat*; † *lă* este refăcut după † *nă* (v. *Noi*); *le*, dat. este forma normală resultată din ĭLLĪS aton; *li* < *le*, prin trecerea sintatică a lui *e* la *i* dinaintea unei vocale (*le-am dat* > *li-am dat*); *îi* < ĭLLĪ (trecut şi la acusativ), cu aceleaşi schimbări fonetice ca *îi* dat. sg.; *le*, ac. fem. < ĭLLAE. — *Al* se explică prin fonetică sintatică: *omu el* > *omu ăl* (cf. *Ast*); *a* din *ea* < ĭLLAM în casuri ca *lege* *ea *bună* < l e g e m i l l a m b o n a m, devenit *lege a bună* (mai tîrziu *legea a bună*), de aici *a* s'a transmis şi la casuri de felul lui: *casa a bună*; *ăi* e refăcut după sg. *ăl*; *ăle* după gen.-dat. sg. *ălei*; *-a* din *ăla* se

BDD-B132-06 © 1907-1914; 2006 Librăriile SOCEC & Co.; Editura Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-29 04:17:42 UTC)

explică în acelaş mod ca şi în *acela* (v. mai jos *Acel*); *-ia* din *aia* se explică în acelaş fel ca în *aceia* (v. *Acel*). Despre formele cu *h-*, v. *Ast.* — Formele de articol se explică toate prin contracţiune cu vocala finală a subst. şi adj. cărora erau postpuse (cf. Candrea, Conson. 68-69); cît despre întrebuinţarea lui ille ca articol, textele latine nu ne înlesnesc fixarea epocii cînd a început această funcţiune a pronumelui demonstrativ; ea trebue să fie însă relativ veche, prin faptul că se întîlneşte în aproape toate limbile romanice.

Vegl. *jal, jala*; rtr. *el, ella*; it. *egli, ella*; sard log. *lu, la*; fr. *il, elle*; prov. cat. *el, ella*; sp. *el, ella*; port. *elle, ella* < ILLE, ILLA; ca art.: vegl. *lo, la*; rtr. it. *il, la*; fr. *le, la*; prov. cat. *lo, la*; sp. *el, la*; port. *o, a*.

Der.: †*eluşi* „il, lui-même“.

532. **Acei, acea**, pron. adj. dem. „celui, celle“; gen.-dat. sg. *acelui, acelei*, vr. şi dial. *acei*; nom.-ac. pl. *acei, acele*; gen.-dat. *acelor*; *cel, cea*, pron. dem. „celui, celle“; art. „le, la“; gen.-dat. sg. *celui, celei*, vr. şi dial. *cei*; nom.-ac. pl. *cei, cele*; gen.-dat. *celor*—*acela* (*aceala*), *aceia*, pron. dem. „celui-là, celle-là“; gen.-dat. sg. *aceluia, aceleia*, vr. şi dial. *aceia*; nom.-ac. pl. *aceia, acelea*; gen.-dat. *acelora*; *cela, cea*, pron. dem. „celui-là, celle-là“, †art. „le, la“; gen.-dat. sg. *celuia, celeia*, etc. || ir. *tŝela, tŝę*; megl. *ţela, ţea*; ar. *aţel(a)* şi *aţeŭ, aţea, aţeala, aţeaea*.

Lat. ECCE-,ECCUM-*ĬLLUS,-A,-UM. Forma fem. de gen.-dat. *acei* este cea resultată normal din ECCE-,ECCUM-ĬLLAEĪ; *acelei* a fost refăcut după m. *acelui* sau şi prin influenţa pl. *acele*. Formele aferesate *cel, cea* se explică prin fonetică sintatică; aferesarea s'a produs întîi în formele feminine şi anume în legături sintatice de felul acesta: *casa acea, casele acele* > *casa cea, casele cele* (pentru acest din urmă, cf. *aci*). *Acela* a fost refăcut după pl. *aceia*, f. sg. *ace(a)ia*, pl. *acelea*, resultate din ECCE-, ECCUM-ĬLLĪ+ĬLLAC, ECCE-, ECCUM-ĬLLAM+ĬLLAC, ECCE-,ECCUM-ĬLLAE + ĬLLAC > **acel'iea, aceaea, *aceleea*, devenite apoi *aceia, aceia* (†*aceaia*), *acelea* (din ECCE-,ECCUM-ĬLLUM+ĬLLAC n'am fi putut avea decît *aceluia*); comp. friul. *kella*; fr. *celui-là*, formate de asemenea cu ILLAC. Paralelismul *acel-acela, acea-aceaia* a dat naştere formelor *(cel)-cela*, etc., *(ăl)-ăla, (a)-aia*, etc.; în acelaş chip şi-au luat naştere *acesta* alături de *acest*, etc.

Vegl. *kol, kola*; rtr. *quel, quella*; it. *quello, quella*; prov. *aquel, aquela*; cat. *aquell, aquella*; sp. *aquel, aquella*; port. *aquelle, aquella* < ECCUM-ILLE,-ILLA || rtr. *tšel, tšella*; vfr. *cil, celle*; prov. *cel, cela* < ECCE-ILLE,-ILLA.

Der.: *acelaş, aceiaş* „le même, la même“.

533. **EU**, pron. pers. „je, moi“; dat. *mie*, aton *îmi*; ac. *mine*, aton *mă* || ir. *ĭo*, dat. *mie, miĭ*, ac. *mire, me*; megl. *ĭo*, dat. *(a)ńĭ*, ac. *mini, mi*; ar. *ĭo*, dat. *ńia, (î)ńĭ*, ac. *mine, me* (*mi*).

Lat. *EO (= clas. EGO), prin căderea încă neexplicată a lui G (exemple tîrzii de EO, v. la Schuchardt, Vok. I. 129; Rydberg, Zur Gesch. des fr. ə, 242); din MĬHĬ nu se poate explica *mie* (ar fi trebuit să avem **mee*); trebue să admitem că ĭ din prima silabă a fost înlocuit cu ī din forma scurtată MĪ care a dat *(î)mi* (în ar. *ńia* schimbarea lui *e* în *a* e datorită influenţei asimilatoare a prep. *a* care precede de obicei acest cas: *a ńie* > *a ńia*); din ME a resultat normal *mă*, pe cînd forma accentuată *mine* presupune un *ME-NE, care şi-a luat probabil naştere sub influenţa lui *QUENE > *cine* (paralelismul *ce-cine* a atras după sine pe *me-mine*).

Alb. *u*; vegl. (*ju, jo*); rtr. *eau*; it. *io*; sard log. *eo*; fr. *je*; prov. *eu*; cat. *jo*; sp. *yo*; port. *eu*.

BDD-B132-06 © 1907-1914; 2006 Librăriile SOCEC & Co.; Editura Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-29 04:17:42 UTC)